

מיקודית בספרות שאלון 8281

מותאם למיקוד תשפ"ו – 2026

קבוצת שירה ז'

© כל הזכויות שמורות לרחל בן דוד

2018

אין לשכפל, להעתיק, לצלם או לאחסן,
בכל דרך או אמצעי אלקטרוני אחר,
כל חלק שהוא מספר זה.

ט.ל.ח.

מהדורה 2 – ספטמבר 2025

תוכן עניינים

3	0.1. הקדמה על המיקודית
6	0.2. על הבחינה
6	0.3 מבנה הבחינה בספרות – מיקוד תשפ"ו
7	0.4. איך עונים על שאלה בספרות?
10	פרק 1 – שירה: שירים קבוצה ז'
13	1.1 שחי לאל / שלמה אבן גבירול
34	1.2 לבדי / ביאליק
72	1.3 ירושה / חיים גורי
86	1.4 עטור מצחך / אברהם חלפי
106	1.5 תיקון הריחות / ארז ביטון
150	1.7 תביא איזה חידוש / אלחנן ניר
162	1.8 בכל זאת אני עולה / מאיה אנג'לו
181	פרק 2: סיפור קצר
181	2.1 סיפורי ש"י עגנון - האדונית והרוכל
222	2.1.1 שאלות חזרה – סיפורי עגנון
224	2.2 סיפור עברי מהמחצית הראשונה של המאה עשרים - העיוורת / יעקב שטיינברג
265	2.3 סיפור עברי מהמחצית השנייה של המאה ה-20 - חיזו בטטה / סמי ברדוגו
289	2.4 סיפורים מתורגמים - חג מולד אחד / טרומן קפוטה
330	2.5 שאלות כלליות – סיפור קצר
341	פרק 3: דרמה
341	3.1 המחזה הקלאסי והמודרני: מבוא
352	3.2 אנטיגונה
415	פרק 4: רומאן ונובלה - 1984 / ג'ורג' אורוול
465	4.1 שאלות כלליות – רומן ונובלה
473	פרק 5: יצירה שלא נלמדה
473	5.1 סיפור שלא נלמד
489	8.2 שיר שלא נלמד

0.1. הקדמה על המיקודית

שלום לך!

חשוב לקרוא הקדמה זו כדי להבין איך לעבוד עם המיקודית ולקבל את התמונה הברורה ביותר לגבי מבנה הבחינה.

מיקודית זו כוללת את החומר הנדרש לשאלון 8281 לפי מועד הבחינה בשנה בה נקנתה. המיקודית מתעדכנת לפי תוכנית הלימודים מדי שנה, ולכן, מדי שנה יש בה שינויים.

במיקודית ניתן למצוא כל מה שצריך כדי ללמוד לבגרות, מ 0 ל 100:

- סיכומים של היצירות הספרותיות.
- ניתוחים של הטקסט.
- ביאור מילים קשות בשירים.
- שאלות חזרה על כל יצירה עם תשובות לדוגמה.
- אסטרטגיות לפיצוח שאלות.
- מילון מונחים ספרותי עם מגוון אמצעים אומנותיים נפוצים.

לפני שמתחילים ללמוד, חשוב לי להבהיר כמה נקודות בנוגע למיקודית:

1. מורכבות ולא קביעות חד משמעיות

לפעמים כשקוראים את החומר יש תחושה שיש סתירות. בספרות אין תשובה נכונה או ניתוח נכון או חד משמעי. במיקודית ניסיתי לתת מגוון אפשרויות ניתוח, ולהראות את הדרך. בבגרות עצמה, כמו במתמטיקה, אי אפשר לתת רק קביעה או תשובה סופית. צריך להראות את הדרך, את הסיבות וההוכחות בטקסט לקביעה שלכם. אי אפשר להגיד: "היא עצובה", צריך להוכיח מדוע, תוך שימוש באמצעים האומנותיים.

2. חזרה זו הטמעה

המיקודית חופרת. אני אומרת את זה מראש 😊 : חזרה זו הטמעה. כאשר חוזרים על אותו רעיון במילים שונות במקומות שונים, הוכח כי הוא נקלט טוב יותר. בנוסף, אני חוזרת על אותו החומר במקומות שונים בנייתו היצירה כדי להראות את ההקשרים של הנושא בנקודות שונות.

3. תשובות לשאלות

בסוף כל פרק הוספתי תשובות אפשריות לחלק מהשאלות. בחרתי את השאלות המורכבות יותר, אלו שאין להן תשובה ברורה בנייתו שעשיתי והן דורשות חשיבה.

לעיתים יש תשובות נוספות שמתקבלות בנוסף לתשובות אלו, ולכן אלו רק הצעות לפתרון.
כתבתי אותן בנקודות כי הפירוט המלא נמצא במיקודית עצמה.

4. אלוהים בפרטים

בשאלות הברורות אתם נשאלים על נקודות ספציפיות בחומר. שימו לב על מה נשאלתם, ומה נדרש מכם לענות.
אין צורך לתאר תקציר של כל עלילת היצירה (כי בודקי בחינות הברורות מכירים אותה), ואין צורך לצטט מסיפורים, מחזות ורומנים.
כן צריך לתאר את הסצינות **הרלוונטיות** לתשובה שלכם.

5. ללמוד את כל המיקודית

תוכנית הלימודים בספרות מורכבת מאוד. יש מבחר ענק של יצירות ונושאים.
כדי להקל עליכם, אני עשיתי את הבחירה בשבילכם. לכן, **יש ללמוד את כל המיקודית**. אני בחרתי את היצירות הנדרשות על פי ההרכב שנדרש ע"י משרד החינוך.

6. אישור רשימת היצירות

כל מי שרכש את המיקודית קיבל במייל רשימת יצירות.
את הרשימה הזו יש לשלוח למדריכה ארצית לספרות של משרד החינוך, נירה הראל.
nira-ha@zahav.net.il
יש לשלוח לה את הרשימה **בקובץ וורד**.
ברשימה יש יצירות שלא למדתם כי הם ירדו במיקוד קורונה. זה בסדר, אין צורך ללמוד אותן.
כדי לאשר את הרשימה יש לשלוח **רשימה מלאה**, ולכן הן מופיעות שם.
לאחר שנירה חותמת ומאשרת, **יש להדפיס את הרשימה ולהביא אותה איתכם לבחינה**.
הרשימה מצורפת למחברת הבחינה שלכם.

מטרת רשימת היצירות:

- משרד החינוך מוודא שלמדתם את הרכב היצירות הנכון ולא פספסתם אף יצירה.
- במהלך הבחינה: שתוכלו להיזכר אילו יצירות למדתם ולעשות סדר.
- בעת הבדיקה, לאפשר לבדוק לראות אילו יצירות למדתם.

7. קריאת היצירות עצמן

במיקודית יש תקציר של היצירות. אמנם הוא מפורט, אבל אין תחליף לקריאת היצירות עצמן.
לכן חשוב להשקיע את הזמן בקריאה לא רק של המיקודית אלא גם של יצירות המקור.

8. שגיאות דפוס והתנצלות

חשוב לי להתנצל מראש שלעיתים יש שגיאות דפוס. אנחנו עושים כל מאמץ כמובן שלא יהיו שגיאות כאלה, אך הן נובעות מאופי המיקודית. **המיקודית היא ספר חי ומתעדכן**: אנחנו מעדכנים את הספר כל שנה ולעיתים אף לאורך השנה: מוסיפים שאלות בגרות ופתרונות, מחדדים נקודות שעולות, מתאימים למסמכי ההנחיות של המפמ"ר וכו'. בשל העדכונים התכופים, ולמרות שאנו קוראים את המיקודית מספר פעמים לפני הפרסום, יש לעיתים עדיין שגיאות דפוס. אז אנחנו מתנצלים מראש ותמיד שואפים לשפר ולהשתפר.

9. גישה לאיזור אישי באתר

לאחר הרכישה קיבלתם מייל בו יש שם משתמש וססמה לאיזור אישי באתר של רחל בן דוד. **חשוב לוודא כי יש לכם את הקוד ואתם יכולים להיכנס לאיזור זה**. ייתכן שהמייל הגיע לספאם, ואם עדיין אתם לא מוצאים אפשר לשלוח לנו מייל לכתובת rachelbd.center@gmail.com ונעזור. באיזור האישי ניתן למצוא:

- מיקוד של משרד החינוך
- עותק רשימת היצירות שיש לשלוח לנירה הראל.
- הודעות חשובות שמשרד החינוך מפרסם מעת לעת.
- חלק מהיצירות שיש לקרוא לבגרות.
- טיפים למענה על הבגרות בספרות.
- חומרים נוספים שאנחנו נפרסם אם יש צורך.

10. Rachel Ai

בנוסף למיקודית, אנו מפתחים מערכת חדשנית שתלווה אותך בלמידה ותסייע לך להתכונן לבחינת הבגרות בספרות. מה המערכת תדע לעשות?

- **פתרון שאלות**: משאלות בכיתה ועד שאלות מבחינות בגרות קודמות, על פי רשימת היצירות במיקודית שלנו.
 - **בדיקת תשובות שלכם**: אחרי כתיבת התשובה, המערכת תבדוק אותה עבורך.
 - **משוב מפורט ומיידי**: מה עשית טוב, מה חסר, ועל מה כדאי לשים דגש כדי להשתפר.
- המערכת מבוססת על המיקודיות שלנו, התואמות את הדרישות של משרד החינוך, ובודקת תשובות בדיוק לפי הכללים והדרישות של בחינת הבגרות בספרות.

כשהמערכת תעלה נשלח לך מייל עדכון, ותתווסף גם גישה ישירה באיזור האישי שלך. בהצלחה!

0.2. על הבחינה

0.3 מבנה הבחינה בספרות – מיקוד תשפ"ו

שימו לב! מבנה זה נכון ליום פרסום המיקודית.

ייתכן כי משרד החינוך יפרסם הקלות נוספות וישנה את חוקי

המענה בשל המצב במדינה.

יש להתעדכן באיזור האישי!

1.4 יחידות לימוד – (70% הערכה חיצונית, מתוך 2 יח"ל)
הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.
ג. פרק ראשון — שירה (שירת ימי הביניים, שירי ביאליק, שירת המאה ה-20)
ד. פרק שני — סיפור קצר
ה. פרק שלישי — דרמה
ו. פרק רביעי — רומאן ונובלה

יש לבחור בשלושה פרקים ולענות על השאלות לפי ההנחיות בכל פרק.
בבחינה אין פרק חובה.
(כל פרק בחירה – 34 נקודות).

עליך לענות על השאלות בפרקים השונים לפי ההוראות בכל פרק.

- ג. חומר עזר מותר בשימוש: (1) לנבחנים אינטרניים: רשימה מודפסת של היצירות שנלמדו.
ד. הוראות מיוחדות: (1) רשום בראש כל תשובה את מספר הפרק ואת מספר השאלה שבחרת להשיב עליה.
(2) לנבחנים אינטרניים: חובה לצרף למחברת הבחינה את רשימת היצירות שנלמדו.
(3) אין להדגים באמצעות אותה היצירה בתשובות שונות.
(4) שים לב לכתב, לכתיב, לפיסוק ולכללי הדקדוק.
כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה). רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

0.4 איך עונים על שאלה בספרות?

אחד הקשיים הגדולים יותר בספרות הוא לא הבנת את החומר אלא הבנת שאלות הבגרות. לא תמיד קל לענות על השאלות האלו. למה? כי הן לא תמיד מוצגות בצורה שקל לנו להבין מה רוצים מאיתנו. בנוסף, לרוב יש בהן תת שאלות שיש לשים אליהן לב. **להבין שאלה = להצליח לענות עליה**

שאלה לדוגמה הלקוחה מפרק הרומאן:

הסבר את הגורמים למתחים או למחלוקות בין דמויות ברומאן שלמדת. כיצד מתחים או מחלוקות אלה מניעים את עלילת הרומאן ומסייעים בבניית משמעותו? הסבר והדגם את דבריך.

איך נתמודד עם השאלה:

1. סמנו את מילות ההוראה בשאלה ומספרו אותן.
2. סמנו במרקר את מילות השאלה וכתבו לעצמם מה צריך לעשות: לדוגמה: **הסבר** – להרחיב בפירוט. **הדגם** – לכתוב מספר דוגמאות ממקומות שונים בעלילה.
3. בדף טיוטה, או על דף הבחינה, רשמו לכם בנקודות (לא משפטים שלמים!!!) מילות מפתח, דוגמאות ושלושה אמצעי עיצוב מרכזיים שתרכזו להשתמש בתשובה. לדוגמה: גורמים למתחים או למחלוקות בין דמויות ברומאן – הירשל מול אימו צירל, אנלוגיה ניוודית בין בלומה לבין מינה, סמל התרנגול, מוטיב הבית, דוגמאות – סצינת השיגעון של הירשל ותהליך החזרה לשגרה.
4. חשוב לכתוב תמיד את משמעות היצירה.
5. שימו לב שאתם עונים על מה שביקשו מכם, לא פחות ולא יותר. לא צריך "למרוח" או לחזור על דבריכם כדי לקבל את כל הנקודות, אלא לכתוב תשובה עשירה המתייחסת בצורה מעמיקה ליצירה הנידונה.
6. הקפידו על מבנה התשובה: פסקת פתיחה המכילה את שם היצירה שם המחבר ותקציר ענייני במיוחד, גוף התשובה, פסקת סיכום המכילה מסקנה עקרונית שלכם בעקבות הדיון.
7. הקפידו לכתוב בשפה ברורה, ולא לחזור על דבריכם לאורך התשובה.

חוק ה 3 – יש להציג ולהסביר 3 אמצעי עיצוב מרכזיים בתשובה.

הערה:

חשבו על המורה בעת כתיבת התשובה. הוא צריך לבדוק מאות מבחנים. ככל שתשובתכם תהיה מסודרת יותר, כך יהיה קל יותר לבדוק את המבחן, ואולי המורה יהיה במצב רוח טוב. הקפידו על חלוקה לפסקאות, רווחים בין חלקי השאלה, ואם אפשר אז מספור חלקי השאלה.

אנסין – ניתוח שיר או סיפור שלא נלמד

- הקדישו זמן לפרק האנסין, התמודדו איתו כשאתם עירניים ובעלי סבלנות לגלות בטקסט שכבות של משמעות.
- קראו את הטקסט ואת השאלה הנלווית אליו פעמיים לפחות, ושאלו את עצמכם מה המשמעות של הטקסט? מה היה חשוב ליוצר להדגיש?
- השתמשו בפרטים הנמסרים בשאלה, לעתים פרטים אלה יכולים לעזור להבנת משמעות היצירה.
- השתדלו לאתר בטקסט אמצעי עיצוב – מוטיב פרט או חפץ שחוזר על עצמו ותורם למשמעות היצירה, מטאפורה דימוי או האנשה .
- הקפידו לשלב בתשובתכם דיון באמצעי העיצוב.
- שאלות אפשריות לפענוח משמעות היצירה: מה הסיטואציה המתוארת? מיהו הדובר? מה המצוקה שלו? איזה שינוי או תהליך עובר עליו לאורך הטקסט?

מילות הוראה : כל מילת הוראה מכוונת לסוג אחר של מהלכי ביצוע בכתיבת התשובה.

מילת ההוראה	משמעות מילת ההוראה	מהלכי ביצוע
הצג	כתיבת פרטי התוכן של הפעולה/אירוע לפי הנדרש בשאלה, תוך התייחסות לתהליך המתואר ביצירה יש לפרט את הדברים בסדר הגיוני למשל – הצג את הביקורת בסיפור מאת עגנון שלמדת	דוגמא: בסיפור "פרנהיים" מאת עגנון מופיעה ביקורת ביחס לחברה הבורגנית, ולאופן בה היא שופטת את פרנהיים שחזר מן השבי. החברה הבורגנית שופטת את האדם על פי מעמדו הכלכלי ותפקודו, ומתעלמת מצרכיו הרגשיים.
הסבר	ביאור או פירוש לנושא, תוך ניתוח האירוע/התהליך מבחינת הסיבות התוצאות וההשפעות. דוגמא – הסבר כיצד הביקורת נבנית במהלך הסיפור	יש להתמקד בתיאור המפגש בין פרנהיים לבין שטיינר, תוך הבלטת קור הרוח של שטיינר אל מול האהבה של פרנהיים לאינגה. כמו כן, יש לדון במפגש האחרון בין פרנהיים לאינגה אהובתו, שם הוא מבין שעליו לוותר עליה והוא נותר בודד בעולם.
דון	התייחסות מלאה לסוגיה העולה מהיצירה – כלומר להראות אצ המורכבות הקיימת ביצירה על ידי כמה נקודות מבט שונות זו מזו. דוגמא לשאלה – (חורף, 2016) "אח קטן הוא סיפור המתאר תהליך שתחילתו בשכול ובכישלון וסיומו בתיקון. דון בטענה זו, והסבר כיצד תהליך זה מעוצב בסיפור".	יש להתבסס על הקביעה הנתונה בשאלה ולבסס אותה על ידי דוגמאות נקודתיות מהסיפור כמו – תיאור הטראומה של ניסו אל מול התנהגותו השונה בסיטואציה עם חני לקראת סיום הסיפור. יש להמחיש את השינוי שחל בניסו לאורך הסיפור, בעקבות עיבוד הטראומה הכרוכה באובדן אחיו, ולצד החוויה שעליו להפנים את הכאב ולהמשיך הלאה.
נמק/ בסס	ביסוס דעה או טענה המוצגת בשאלה על סמך התהליך הנפרש ביצירה באמצעות דוגמאות רלבנטיות	
הדגם	לכתוב דוגמאות מהיצירה הממחישות את המשמעות של היצירה או התהליך שעובר הגיבור	יש לשים לב לעולם לא לתאר את העלילה בשלמותה, או לספר אותה באופן כרונולוגי בדיוק מה קורה אחרי מה. אלא, יש לבחור דוגמאות ספציפיות הממחישות בצורה הטובה ביותר את דרישות השאלה הנתונה ואת כוונתך

בבחינה בספרות, יש להקפיד להשתמש בתשובות באמצעים רטוריים (אמצעים אמנותיים או אמצעי עיצוב) ותרומתם למשמעות היצירה. גם אם לא כתוב בשאלה באופן מפורש, יש להשתדל להכניס שלושה אמצעי עיצוב.

פרק 1 – שירה: שירים קבוצה ז'

מבוא לשירת ימי הביניים

המשוררים פעלו בתקופת ימי-הביניים – תקופה המתייחסת למאה ה-5 לספירה עד המאה ה-15 לספירה. באופן ספציפי יותר, אפשר להתייחס במיוחד למאות ה-9 – 13 לספירה. תקופה זו זכתה לשם "תור הזהב של יהודי ספרד", משום שהיהודים חוו תקופה של שגשוג ופריחה מבחינה אומנותית, כלכלית ותרבותית.

בתקופה זו, כתיבת השירה הייתה דומה לזו שאנו מכירים גם היום וכללה בתים, דובר, נמען וכן הלאה. יחד עם זאת, צריך להכיר מושגים מסוימים שאפיינו את כתיבת השירה של אותה תקופה:

- **מבנה השיר: כל שורה בשיר מוגדרת כבית אחד שלם.** כלומר, בשיר "ישנה בְּחִיק וְלָדוֹת" יש 5 בתים, כשכל שורה מוגדרת כבית. בהתאם לכך, גם כאשר מדובר בשיר ארוך כמו "הַיָּם בְּיָמֵי וַיִּבְנֶךְ" ובו יש 15 שורות, כל שורה מוגדרת בית ולכן השיר מורכב מ-15 בתים.

= שורה

- **מבנה הבית:** כל בית בנוי מ-2 חלקים שונים, כאשר ביניהם מפריד פסק – " / " .
 1. **דלת: חלקו הימני של הבית.**
 2. **סוגר: חלקו השמאלי של הבית.**
- **סוגי השירים:** כאשר עובדים עם שיר מתקופת ימי-הביניים, חשוב לעשות הבחנה בין שני סוגים מרכזיים:
 1. **שירת קודש:** שירים בעלי אופי דתי מובהק. בשירים אלה, יש כוונה להכניסם לתוך התפילה ולהקל על הזיכרון של המתפללים. ידברו לרוב על נושאים קדושים – קרבה לה' לדוגמא, התמקדות בחשיבות של קיום מצוות.
 2. **שירת חול:** שירים שבהם האופי הדתי לא בא לידי ביטוי בצורה בולטת. בטקסטים אלה, יש כוונה להציג את יכולתו של המשורר או לעורר הנאה אצל השומעים. הנושאים בהם עוסקים הטקסטים האלה יכולים להתמקד בנושא היין, הטבע, האהבה, הקינה וכן הלאה.

בתקופה זו כתיבת השירה כללה אמצעים אומנותיים שאנו מכירים גם היום – למשל, חזרה, ניגוד, מטאפורה וכן הלאה – אך גם אמצעים אומנותיים שאפיינו באופן ספציפי את תקופת ימי הביניים:

- **חרוז בריח:** הכוונה לחרוזה זהה בסופם של כל סוגרי השיר.
- **תפארת הפתיחה:** העברת המסר של כלל השיר באופן תמציתי ומעניין כבר בבית א'. פעמים רבות, הפתיחה תהיה עוצמתית מאוד הודות לריבוי אמצעים אומנותיים וחרוזה בין הדלת והסוגר של הבית הראשון.
- **תפארת החתימה:** העבר המסר של כלל השיר באופן תמציתי ומעניין בבית האחרון. גם פה, סביר להניח שיהיו אמצעים אומנותיים רבים.
- **שיבוץ מקראי:** שימוש בתנ"ך והצבת המילים שבמקרא בתוך הטקסט של השיר.
- **צימודים:** מילים המקיימות מכנה משותף בולט ברמת הצליל שלהן, אך נבדלות ברמת המשמעות שלהן. הצימודים השונים מעידים על כושר כתיבתו של המשורר ומקשטים את הטקסט. ישנם מספר צמודים עיקריים המופיעים בשירת ימי-הביניים:

דוגמה	הבדל	דמיון	
"ומתולדות ימים פְּיָמִים יְסַעְרוּ" (ישנה בחיק ילדות) יָמִים – יום, תקופת זמן פְּיָמִים – כמו מקורות מים	משמעויות שונות	זהות צלילית	צמוד שלם
"נְעוּרִים פְּנְעוּרֹת נְנְעָרוּ" (ישנה בחיק ילדות) השורש: נ.ע.ר. נְעוּרִים – תקופת חיים פְּנְעוּרֹת – סיבי פשתן נְנְעָרוּ – עפו ברוח	משמעויות שונות	דמיון צלילי משום שהשורש זהה	צמוד גזרי
"צִיּוֹן בְּחֶבֶל אֲדוּם וְאֲנִי בְּכַבֵּל עֲרָב" (לבי במזרח) "בְּחֶבֶל – בְּכַבֵּל"	משמעויות שונות	זהות צלילית	צמוד שונה-אות
"כָּל צִיץ חֲדָשׁ לְזִמְן חֲדָשׁ" (כתנות פסים) חֲדָשׁ – new חֲדָשׁ – מתייחס לאביב	משמעויות שונות	אותיות זהות, ניקוד שונה	צמוד שונה-תנועה

כדאי לשים לב לאנשים שפעלו בתקופת ימי-הביניים. אנשים אלה עסקו בכתיבת שירה ופעמים רבות גם בתחומים נוספים.

השירה נחשבה באותה התקופה לסימן היכר של אדם משכיל ובעל מעמד ולא רק ככישרון אומנותי. במקרים מסוימים, היו יהודים שנהנו מהגנה של אנשים עשירים שסיפקו להם את כל צרכיהם, וכך יכלו להפנות את זמנם ללימודים וכתיבת שירה.

1.1 שחי לאל / שלמה אבן גבירול

שחי לאל, וְחִידָה הַחֲכָמָה, / וְרוֹצֵי לַעֲבֹד אוֹתוֹ בְּאֵימָה,
לְעוֹלָמָךְ פָּנֵי לֵילֶךְ וַיּוֹמַדְ, / וְלָמָּה תִרְדָּפִי הֶבֶל וְלָמָּה?
מְשׁוֹלָה אֶתְּ בְּחִיּוֹתֶיךָ לְאֵל חִי, / אֲשֶׁר נִעְלַם כְּמוֹ אֶתְּ נִעְלָמָה.
הֲלֹא אִם יוֹצֵרְךָ טְהוֹר וְנָקִי – / דְּעֵי כִי כֹן טְהוֹרָה אֶתְּ וְתִמָּה.
חֲסִין יִשָּׂא שְׁחָקִים עַל זְרַעוֹ – / כְּמוֹ תִשָּׂאֵי גִוְיָה נִאֲלָמָה.
זְמִירוֹת קִדְמִי, נְפָשִׁי, לְצוֹרְךָ / אֲשֶׁר לֹא שָׁם דְּמוֹתֶיךָ בְּאֲדָמָה.
קָרְבִי, בְּרַכּוֹ תִמְיֵד לְצוֹרְכֶם / אֲשֶׁר לְשִׁמוֹ תִהְלֵל כָּל נִשְׁמָה!

על המשורר

רבי שלמה בן יהודה אבן גבירול נולד בשנת 1021 במלגה אשר בדרום ספרד, תחת שלטון מוסלמי. היה משורר ופילוסוף יהודי בתור הזהב של יהדות ספרד, לכן מזוהה עם שירת ימי הביניים, אך בכל זאת נחשב לאחד מגדולי המשוררים בספרות העברית בכל זמניה. אבן גבירול סבל רוב חייו ממחלת עור קשה ובהתאם לכך רבים משיריו עוסקים בכאב שלוה למחלה זאת. נפטר בשנת 1058 כאשר הוא בן 37.

סוג השיר

השיר "שחי לאל" נכתב בימי הביניים וניתן לזהות אותו כשיר קודש. מטרת כתיבת שירי הקודש הייתה לשלבם בתפילות יום הכיפורים. בהתאם לכך ניתן לראות כי השיר עוסק בנושא הקשור לאל ולדת היהודית, לבין האדם ונשמתו. חתימת השיר הופכת אותו לשיר "רשות לנשמת". בשיר קודש מסוג "רשות לנשמת", המשורר מבקש רשות מן האל או הקהל להתפלל. רשות לנשמת- פיוטים שנועדו לשמש כמבוא לתפילת "נשמת כל חי" הנאמרת בתפילת שחרית לשבת ולחג. פיוטים אלה נועדו להלל ולשבח את ה'. הם מתייחסים לבקשות הפרט לקרב את נשמתו אל ה' באמצעות התפילה.

משמעות השיר

בשיר פונה הדובר אל נמנעת, ככל הנראה אל נשמתו ונפשו שלו, בבקשה להקדיש עצמה אל האלוהים. הדובר מודע לכך שנוכחותו בחיים אלו, ועצם קיומה של הנשמה בעולם הזה, לא הייתה מתאפשרת בלי האל ועל כן הוא והיא חייבים לו את חייהם ואת הערצתם לו.

בתחילת הפיוט המשורר פונה אל נשמתו ומבקש ממנה להשתחוות לאל. הוא מדרבן את נשמתו לפנות לעולם הרוח, לעבוד את האל, ולהימנע מהבלי העולם הזה מתוך תחושה של אימה מפני יום

הדין. בסיום השיר הדובר פונה שוב אל נשמתו ומבקש ממנה להלל ולשבח את האל אשר העניק לה חיי טוהר נצחיים. ניתן לראות מהלך בו יחס הנשמה לאל משתנה מאימה מפניו להתקרבות אליו.

באמצעות הפיוט, המשורר מנסה לעורר בקהל מאזיניו את תחושת ההתעלות רוחנית השמורה לעבודת האלוהים. על פי תוכן הפיוט, פסגת שאיפותיו של האדם צריכה להיות לחדול מבזבוז חיינו על הבלים, והקדשתם לאמונה שלמה באלוהים, אשר תעניק להם משמעות של קדושה והתעלות רוחנית.

מבנה השיר

השיר בנוי משבע שורות, כאשר ניתן לקרוא כל שורה (או טור) כבית בפני עצמו. על כן, השיר בנוי משבעה בתים, שכל אחד מהם חצוי ומחולק לשני חלקים.

ניתוח השיר

בית א'

שְׁחִי לְאֵל, יְחִידָה הַחֲכֵמָה, / וְרוּצִי לְעַבֵּד אוֹתוֹ בְּאִימָה,

השיר נפתח בפנייה של הדובר אל מישהי המכונה "יחידה החכמה". צמד מילים אלו מרמז לקורא כי הפנייה של הדובר היא לא למישהי חיצונית, אלא פנייה פנימית דווקא לנפשו ולנשמתו. הדובר פותח את פנייתו בבקשה אליה "שחי לאל", כלומר להתקרב אליו באופן פעיל, וכן להשתחוות אליו. הוא מבקש מנשמתו החכמה לרוץ ולמהר לעבוד את האל ולהעריץ אותו ביראת כבוד. הבית נחתם במילה "אימה" אשר יוצרת תחושת פחד, אך ככל הנראה הכוונה לאפקט יראת הכבוד שנוצר אל מול הגודל והעוצמה של האל.

בית ב'

לְעוֹלָמָךְ פְּנֵי לִילָךְ וְיוֹמָךְ, / וְלִמָּה תִרְדְּפִי הֶבֶל וְלִמָּה?

פנייתו של הדובר אל נפשו ממשיכה בבית זה, שנפתח במילה "לעולמך". השימוש במילה הזאת מזכיר לנו את הצירוף "הלך לעולמו" וייתכן כי הדבר מתכתב עם האימה איתה נחתם הבית הקודם. הדובר מבקש מהנשמה להקדיש את כל העולם שלה, ואת כל הזמן שלה - יום ולילה, לאותה עבודה של האל.

בחלקו השני של הבית הדובר שואל **שאלה רטורית**: למה לה לנפש לרדוף אחרי דברים ריקים ונטולי תוכן, דברי הבל? עצם המרדף אחר דברים אלו מבטא בזבוז זמן, זמן שהנפש יכולה ואף ראוי לה להקדיש לעבודת האל, כפי שמוצג בחלקו הראשון של בית זה. הנשמה עתידה להגיע לעולם הבא, ולכן אל לה להתעסק בהבלי העולם הזה.

כך נוצר ניגוד בבית זה בין העושר הרוחני שמצוי באל ובעבודתו, לבין העוני והדלות שמצוי בעולם החומר.

בבית זה **צימוד שלם**. בין המילים קיים **דמיון צלילי**: באותו בית יש שימוש בשתי מילים שנכתבות או נשמעות באופן זהה אך בעלות משמעות שונה. תרומת הצימוד בפיוט הוא לצורכי הדגשת העובדה שאין טעם לרדוף אחרי הבלי העולם, הגשמיות הזוה כי אין בהם כלום.

הידעת?

הפיוט "שחי לאל" נכתב ככל הנראה בהשראת התלמוד הבבלי (מסכת ברכות י), בו נשאלת השאלה: מדוע אמר דוד המלך (מחבר ספר תהילים) חמש פעמים: 'בְּרַכְּי נְפְשִׁי אֵת ה'". תשובת התלמוד היא, כי ישנם חמישה אופנים בהם הנשמה דומה לאלוהים:

- מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם – אף נשמה מלאה את כל הגוף;
- מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה – אף נשמה רואה ואינה נראית;
- מה הקדוש ברוך הוא זן את כל העולם כולו – אף נשמה זנה את כל הגוף;
- מה הקדוש ברוך הוא טהור – אף נשמה טהורה;
- מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים – אף נשמה יושבת בחדרי חדרים;

יבוא מי שיש בו חמישה דברים הללו וישבח למי שיש בו חמישה דברים הללו. בהשראת התלמוד, המשורר מבטא תפיסה יהודית עתיקה של הקשר בין הנשמה של האדם ואלוהים. הנשמה של האדם ואלוהים דומים בכמה מאפיינים, ולכן הנשמה שיש בה את חמשת מאפייני האל, צריכה לשבח את אלוהים.

בבתים ג'– ה' הדובר עושה אנלוגיה בין נשמתו לבין האל.

בית ג'

מְשׁוּלָה אֶתְּ בְּחִיּוֹתָ לְאֵל חַי, / אֲשֶׁר נֶעְלַם כְּמוֹ אֶתְּ נֶעְלָמָה.

בבית זה מייצר הדובר השוואה בין הנשמה החכמה שלו לבין אותו האל שהוא מבקש ממנה לעבוד ולהיות נאמנה לו. ההקבלה נעשית באמצעות תכונת החיות, הנפש חיה כמו שהאל חי. ייתכן ופה ניתן לראות את המחשבה הפילוסופית של אבן גבירול, היות והוא למעשה טוען כי בלי הנשמה החיה שתאמין באל, לאלוהים בעצמו אין קיום.

בחלקו השני של הבית אפשר לראות ביטוי המשכי לכך, כאשר הדובר ממשיך בהשוואה בין האל לבין הנפש – כמו שהוא נעלם, כלומר אינו נראה לעין ונסתר, כך גם את. השימוש בשורש ע.ל.מ מחדד את טענתו כי ללא הנשמה שתאמין באל, אין לו קיום משל עצמו.

בית ד'

הלא אם יוצרך טהור ונקי – / דעי כי כן טהורה את ותמה.

גם בית זה נפתח עם **שאלה רטורית** - הדובר אומר שהרי אם היצירה של הנשמה על ידי האל הייתה טהורה, אז אין ספק שזה אומר שהיא בעצמה כזאת. הדובר מבקש ליידע את הנפש כי היא טהורה, אם זה לא היה ברור לה. בעצם היידוע טמונה גם התזכורת כי היא נבראה בזכות ועל ידי האלוהים. בהמשך מתאר אותה הדובר כ"תמה" ולמילה זאת יש כמה משמעויות. ראשית, הכוונה לתום או לתמימות. הנפש מתוארת כטהורה בעלת תמימות מסוימת. שנית, הכוונה עשויה להיות קשורה לשלמות. שלישית, סיום הבית עם המילה תמה, אשר מגיעה מהשורש ת.ו.ס, מהווה גם תזכורת לנשמה כי יש לה תום, כלומר יש לה סוף. האלוהים הזה, שיצר אותה בטהור ובניקיון בתחילת הבית, הוא גם זה שיכול לסיים את החיים שיצר לפי מה שהוא יחליט.

בית ה'

חסין ישא שחקים על זרעו – / כמו תשאי גויה נאלמה.

בבית זה ממשיך הדובר להתייחס אל האלוהים, שבבית הקודם היה נקי וטהור וכעת הוא הופך להיות חזק. האל מתואר כנושא את השמיים על זרועותיו. התמונה שנוצרת בחלק זה של הבית מדמה אב האוחז בילדו או בתינוק בזרועותיו. השמיים מהווים מטפורה לעולם כולו. כך הופך האל לאבא שבשמיים שנושא את השמיים. מטפורה זו מקבלת **דימוי** המקביל, שוב, בין האל לבין הנפש. בדימוי משווה הדובר את הנפש לאל הנושא את העולם כפי שהיא נושאת את גופו שלו בעצמו. הגוף מתואר כ"גויה", המזכירה אדם מת, שזהו למעשה האדם בלי נשמתו שתחזיק אותו בחיים.

המילה החותמת את הבית מחזקת את האופן בו הרוח, כלומר הנשמה, סוחבת את החומר, כלומר הגוף, בשקט. דבר זה מתכתב עם הבית השלישי, בו מזכיר הדובר כי לא ניתן לראות או להרגיש את הנשמה וכך גם את האל.

בית ו'

זמירות קדמי, נפשי, לצורך / אשר לא שם דמותך באדמה.

הדובר מניע את הנפש לפעולה, הוא אומר לה שעליה לשיר שירי שבח והלל אל האל, אותו אחד שיצר אותה ואותו אחד שבחר יום יום להשאיר אותה בחיים. הנשמה והגוף בשיר הזה מופרדים לגמרי, האלוהים בחר לא לשים את דמותה של הנפש באדמה, כלומר הוא העניק לה חיי נצח, זאת לעומת הגוף שזמנו קצוב בעולם ובסופו של דבר הוא ימות ויקבר באדמה. ההפרדה הזאת מתכתבת עם ההבחנה שהדובר יוצר במהלך השיר בין הרוח לחומר, ובכך מסמן לאותה נשמה נמנעת כי אין לה במה להתעסק ולרדוף אחר החומריות שבחיים שכן כל חומר עתיד להתכלות ואילו הרוח נשארת לנצח.

בבית זה מופיעה שמה של הנפש לראשונה באופן ברור ומובהק ולא כפי שהופיעה בבתי הקודמים.

בית ז'

קָרְבִי, בְּרַכּוּ תְּמִיד לְצִוְיָרְכֶם / אֲשֶׁר לְשִׁמּוֹ תִהְיֶה כָּל נֶשְׁמָה!

בבית האחרון פונה לראשונה הדובר אל הפנימיות שלו. הוא קורא לנשמה "קרבי" כלומר פנים הגוף, והוא גם פונה אל אותו הפנים בגוף זכר רבים. לראשונה הנשמה לא מתוארת כנקבה יחידה. הוא מבקש מהחלל הפנימי שלו, גם איפה שהנשמה שוכנת באופן תיאורטי, אבל גם מבקש מגופו החומרי, להצטרף לברכה של הנשמה לאותו האל. על אף ההפרדה בין הגוף לנפש הוא מבקש להזכיר כי כרגע הנפש והגוף אחד הם, רק מעצם העובדה שנוצרו על ידי האל. השיר נחתם בתזכורת כי האל הוא הבורא של כל חי, של כל נשמה. גם כאן מופיעה שמה של הנשמה באופן גלוי.

התהליך הנפשי שעובר הדובר בפיוט

במהלך הפיוט נראה כי הדובר עובר תהליך נפשי ויחס הנשמה אל האל משתנה מאימה מפניו להתקרבות אליו ושזמרת הלל לכבודו. באמצעות תהליך זה, הדובר עובר זקיפות קומה. נשמתו מכירה בהקבלות ובדמיון בינה לבין ה', ועל כן היא מתמלא בתחושה של הכרה עצמית, ומודה לאל על קרבתה אליו בזמירות, הלל וברכות. הנשמה מכירה בשוני בינה לבין האל ובעובדה שהגוף הוא בר חלוף, אך הנשמה, כמוה כמו האל, נצחית, ולכן לאחר המוות, הנשמה תחזור אל האל ותהיה קרובה אליו.

אמצעים אמנותיים

1. תפארת הפתיחה

"שְׁחִי לְאֵל, יְחִידָה הַחֲכָמָה, / וְרוֹצִי לְעֶבֶד אוֹתוֹ בְּאִימָה"

השיר פותח בפנייה דרמטית של המשורר לנשמתו, בקריאה להזדרז ולצאת לעבוד את האל. החריזה בין הדלת ("החכמה") לסוגר ("באימה") מדגישה את הקשר בין תבונת הנשמה לבין יכולתה לבחור לעבוד את האל מתוך פחד ויראת כבוד.

2. אקרוסטיכון

ש-ל-מ-ה-ח-ז-ק

חיבור האותיות הראשונות בכל טור יוצר את שתי המילים - "שלמה חזק". בכך חותם אבן גבירול את שמו בתוך השיר, כאשר הוא מוסיף את המילה "חזק" לשמו. צירוף מילה זאת מתכתבת עם התוכן של השיר, אשר מבקש להזכיר לנפשו כי עליה להיות חזקה ולעבוד את האל. כמו כן, החיזוק מבקש לחזק את דבריו שלו בשיר. לבסוף, המילה חזק בצירוף שמו, מביעה את חוזק אמונתו באל.

3. שיבוץ

טכניקת השיבוץ מתבטאת באופן בו המשורר שוזר בתוך השיר אזכורים מקראיים, מבלי לומר אותם במפורש. בשיר זה ניתן למצוא שני שיבוצים מתוך ספר תהילים:

- "קרבי ברכו" - "לְדוֹד כָּרְכִי נְפִשִׁי אֵת יְהוָה וְכָל קְרָבִי אֵת שֵׁם קְדֹשׁוֹ" (תהילים ק"ג, א')
- "תהלל כל נשמה" - "כָּל הַנְּשָׁמָה תְהַלֵּל יְהוָה הַלְלוּהָ" (תהילים ק"נ, ו')

התשתית המקראית מספר תהילים, שמטרתו הלל ושבח לאל, נועדו להעצים את המסר של השיר ואת בקשתו של הדובר מנפשו להלל את ה'.

4. ארמז

טכניקת השיבוץ מתבטאת באופן בו המשורר שוזר בתוך השיר אזכורים מקראיים מבלי לצטט ישירות. ההקבלה בין האלוהים לבין הנשמה מוזכרת גם היא בתלמוד:

"מה הקב"ה רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית, מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים, מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה." (ברכות י', ע"א)

5. הקבלה (אנלוגיה)

- בשיר נעשית הקבלה בין נשמת האדם לבין האלוהים באופנים הבאים:
- בבית השלישי - האל והנשמה בלתי נראים.
 - בבית הרביעי - שניהם טהורים.
 - בבית החמישי - שניהם חזקים ונושאים עולם שלם בזרועותיהם.

למרות הדמיון בין ה' לנפש קיים ביניהם הבדל מהותי: הנשמה מקיימת רק את הגוף, ה' מקיים עולם ומלואו. הבדל זה מבטא את העובדה שהאדם הוא בר-חלוף וזמני, והעולם הוא נצחי. ההקבלות נועדו לדרבן את האדם לעבוד את עבודת אלוהים.

6. דימוי

בשיר זה משתמש המשורר במילות דימוי בולטות: **"מְשׁוּלָה אֶתְּ בְּחַיִּיתָ לְאֵל חַי"**. בבית השלישי - "משולה", כלומר הדובר מייצר דימוי באמצעות משל. הנשמה כמו האל, נסתרת מהעין. הדימוי מחדד את ההקבלה בין הנשמה אל האלוהים ומעניק לנשמה איכות אלוהית.

7. מטאפורה

בבית החמישי מדמה הדובר את האל הנושא את העולם בזרועותיו. לשון ציורית זאת מהווה מטאפורה לכוחו ולחוזק של האל, שכן אין לו זרועות (והעולם גם לא נישא, פשוטו כמשמעו, על זרועותיו).

8. האנשה

הנשמה של הדובר מקבלת אופי אנושי כאשר הדובר פונה אליה ישירות ומבקש ממנה לעשות או לא לעשות דברים אנושיים כמו לשחות, לרוץ, לעבוד ולרדוף. גם האל עובר האנשה מסוימת, כאשר מתואר כאב הנושא את העולם בזרועותיו.

9. ניגוד

הדובר בשיר מייצר ניגוד בולט בין חיי הרוח ובין חיי החומר הדבר מתקיים באמצעות ההבחנה בין הגוף החומרי שעתידו למות ולהיקבר באדמה אל מול הנפש הרוחנית שתחיה לנצח. ניגוד זה מלווה את כל בתי השיר. **"וְלִמָּה תִרְדְּפִי הֶבֶל וְלִמָּה?"**-הדובר מציג את הניגוד בין המהות הראויה של חיים רוחניים ועבודת אלוהים, לעומת רדיפה אחר הבלי העולם הזה, שהוא העולם החומרי.

10. מטאפורה

"חֲסִין יִשָּׂא שְׁחָקִים עַל זְרַעוֹ" הציור הלשוני מתאר את חוזקו של האל הנושא בזרועותיו את העולם כולו.

11. ריבוי פעלים

עמדת הדובר באה לידי ביטוי באמצעות **ריבוי הפעלים**, שנועדו להדגיש את בקשתו מנפשו: שְׁחִי, וְרָצִי, פָּנִי, קְדַמִּי". הדובר בפיט מודה לאל שנתן לו נשמה טהורה. הוא מבקש מנשמתו לעבוד את ה', להשתחוות לפניו ולברכו.

12. שאלות רטוריות

- "וְלָמָּה תִּרְדָּפִי הֶבֶל וְלָמָּה?" - הדובר שואל את נפשו למה לה לרדוף אחרי דברים ריקים ונטולי תוכן, דברי הבל. עצם המרדף אחר דברים אלו מבטא בזבוז זמן, זמן שהנפש יכולה ואף ראוי לה להקדיש לעבודת האל
- "הלא אם יוצרך טהור ונקי" - באמצעות השאלה הרטורית הדובר טוען שאם היצירה של הנשמה על ידי האל הייתה טהורה, אז אין ספק שזה אומר שהיא בעצמה כזאת.

13. צימוד

- מילים זהות בעיצוריהן (אותיות) ובתנועותיהן (ניקוד) אך שונות במשמעותן:
- "לעולמך פני לילה ויומך, / וְלָמָּה תִּרְדָּפִי הֶבֶל וְלָמָּה?"
"וְלָמָּה" ראשון- משמעו: שאלה: מה הסיבה?
"וְלָמָּה" שני- משמעו: לא כלום.
- זהו צימוד שלם: בין המילים קיים דמיון צלילי- כאשר באותו בית יש שימוש בשתי מילים שנכתבות או נשמעות באופן זהה אך בעלות משמעות שונה.
- תרומת הצימוד בפיוט הוא לצורכי הדגשת העובדה שאין טעם לרדוף אחרי הבלי העולם, הגשמיות הזו כי אין בהם כלום.

14. כינויים

- "יחידה החקמה" - כינוי לנשמת הדובר. הנשמה היא יחידה ויש בה מתכונות האל.
- "יוצרך, חסין, צורך, צורךם" - כינויים לה. משמעות הכינויים: ה' יוצר הנשמה, יוצר העולם והנושא את העולם על כתפיו הוא חסין וחזק.

15. תפארת החתימה

- "קָרְבִי, בָּרְכוּ תְּמִיד לְצוּרְכֶם / אֲשֶׁר לָשְׂמוּ תְּהַלֵּל כָּל נְשָׁמָה!"
השיר מסתיים בהכרזה בה קורא המשורר לנשמתו להקדיש את חייה לברכת האל, ולהצטרף בכך לכל הנשמות המהללות את האל.

כותרת השיר

- שם השיר מורכב מצמד המילים אשר פותחות את השיר - "שחי לאל". שם השיר נושא את תוכן השיר, שכן הוא נושא את הפנייה והבקשה אל הנשמה שתפורט במהלך השיר.

סיכום השיר

השיר "שחי לאל" מאת רבי שלמה אבן גבירול הינו שיר קודש שנכתב בשירת ימי הביניים. הדובר בשיר פונה אל הנשמה שלו, בבקשה להכיר בגדולתו של האלוהים ובהתאם לכך לעבוד אותו. במהלך השיר מזכיר הדובר לנשמה כי היא והוא הם למעשה תוצר של אותו האל הגדול, והם אלו הנתונים לחסדיו. בהמשך השיר הדובר מייצר הקבלה בין האלוהים לבין הנשמה, ובכך מייצר הפרדה בין הנשמה, שהיא רוחנית ובהתאם לכך נצחית, לבין הגוף שלו, שהוא חומרי ובהתאם לכך בר חלוף. כך הדובר מבקש מהנשמה להתמקד בדבר החשוב בחיים, הרוח והאלוהות, ולא בהבלים שיש בחומריות, על מנת לזכות בחיי הטוהר שנוצרו בצלם האלוהים הטוהר. השיר מסתיים בהכרזה בה קורא המשורר לנשמתו להקדיש את חייה לברכת האל, ולהצטרף בכך לכל הנשמות המהללות את האל. כינויי האל "צורכם" בשילוב עם אזכור ה"נשמה" מצביע על היות שיר זה מסוג "רשות לנשמת", שנועד להשתלב בתפילת שחרית לשבת ולחג.

שאלות חזרה מבגרויות

בגרות חורף 2021 מועד נבצרים (שאלון 9182)

- א. בשיר "שחי לאל" באות לידי ביטוי החוויה הדתית והשקפת העולם של המשורר. הסבר והדגם קביעה זו.
- ב. הבא מן השיר שניים מן המאפיינים של שירת ימי הביניים, והסבר אותם.

בגרות חורף 2021

בבתים 3-5 בשיר יש הקבלה (אנלוגיה) בין נפש האדם ובין ה'.
תאר הקבלה (אנלוגיה) זו, והסבר את תרומתה לבניית משמעות השיר.

בגרות קיץ 2021 (שאלון 9182)

מהי התשתית המקראית בשיר זה?
הסבר את תפקידה בשיר והדגם את דבריך.

בגרות קיץ 2021 מועד נבצרים (שאלון 9182)

הדובר בשיר קורא לנשמתו לעשות שינוי בחייה.
מה הוא מציע לנשמתו?
הסבר שתי דרכי עיצוב שבאמצעותן הוא מנסה לשכנע אותה לעשות את השינוי.

בגרות חורף מאוחר 2021 (שאלון 9182)

הסבר והדגם מתוך השיר שלושה מן המושגים האלה: צימוד, שיבוץ, תפארת הפתיחה, רשות לנשמת.
הסבר מהי תרומתם של המושגים שבחרת לרעיון המרכזי של השיר.

בגרות חורף 2002 שאלון 009111

- א. מהו ייעודו שך השיר? בסס דבריד על מילות השיר.
ב. מהי עמדת הדובר כלפי האל בשיר? הבר כיצד תורמת הלשון הציורית להבנת עמדה זו.

בגרות חורף נבצרים 2022 (שאלון 9182)

- הסבר והדגם כיצד באה לידי ביטוי בשיר זה שאיפתו של הדובר להתקרב לבוראו.
בתשובתך הצג גם שניים מן האמצעים האומנותיים המעצבים שאיפה זו.

בגרות חורף 2022 (שאלון 9182)

- לדעתך, מהו הרעיון המרכזי בשיר?
הסבר כיצד שניים מן האמצעים האומנותיים בשיר מעצבים רעיון זה.

בגרות קיץ 2022 שאלון 9182

- מהו התהליך הנפשי שעובר הדובר בשיר ביחסו כלפי האל?
הסבר והדגם את דבריד.

בגרות קיץ 2023 – שאלון 9182

- בחרו בשלושה כינויים המופיעים בשיר והסבירו מה אפשר ללמוד מהם על יחס הדובר לאלוקיו ולנשמתו.

בגרות חורף 2023 – שאלון 9182

- א. פרש את שני בתי הסיום בשיר, והסבר את הקשר שלהם לבתים 3-5.
ב. הסבר והדגם על פי השיר שניים מן המושגים האלה: צימוד, שיבוץ, רשות לנשמת.

בגרות חורף 2023 – שאלון 8281

- א. מהי התוכחה המופנית לנשמה בבית השני בשיר? הסבירו את הקשר בין תוכחה זו ובין תיאור הדמיון בין הנשמה לאל.
ב. ציינו והסבירו שניים מן המאפיינים של שיר קודש הבאים לידי ביטוי בשיר זה.

בגרות קיץ 2023 – שאלון 8281

- א. מה הדובר מבקש בשיר, וכיצד הוא מנמק את בקשתו? הסבירו והדגמו את דבריכם.
ב. הסבירו שניים מן האמצעים האומנותיים בשיר התורמים להבנת הבקשה של הדובר.

בגרות חורף 2024 שאלון 9182

- א. מהו ייעודו של השיר? בססו את דבריכם על מילות השיר. (5 נקודות)

ב. מהי עמדת הדובר כלפי האל בשיר? הסבירו כיצד תורמת הלשון הציורית להבנת עמדה זו. (10 נקודות)

בגרות חורף 2024 שאלון 8281

מהי עמדת הדובר בשיר כלפי האל?
הסבירו את התרומה של שתי דרכי עיצוב להבנת עמדה זו.

בגרות קיץ 2024 שאלון 9182 – שחי לאל

א. תארו את השלבים בתהליך המתרחש בנפשו של הדובר בשיר "שחי לאל".
הסבירו כיצד בתים 3-5 להבנת תהליך זה. (12 נקודות).
ב. שיר זה הוא פיוט. מהו סוג הפיוט? הסבירו והדגימו את תשובתכם מתוך השיר. (3 נקודות).

בגרות קיץ 2024 (שאלון 8281) – שחי לאל

א. המשורר גם מטיף לנמענת וגם מעניק לה תכונות "אלוהיות".
הסבירו והדגימו כיצד שני ההיבטים האלה באים לידי ביטוי בשיר זה.
האם, לדעתכם, יש סתירה בין שני היבטים אלה? נמקו את דבריכם.
ב. כיצד באים לידי ביטוי בשיר זה שניים מן האמצעים האומנותיים האלה: צימוד, שיבוץ, תפארת החתימה? הסבירו והדגימו את דבריכם.

בגרות חורף 2025 (שאלון 8281) שחי לאל

הסבירו את התרומה של פועלי הציור בשיר (שחי, רוצי, פני, דעי, קשמי) לבניית משמעותו.

בגרות קיץ 2025 שאלון 8281 – שחי לאל

א. מיהי הנמענת בשיר, ומהי התרומה של ההקבלה בינה ובין האל לבניית משמעות השיר? הסבירו והדגימו את דבריכם.

ב. הסבירו והדגימו מן השיר "שחי לאל" שניים מן המושגים האלה:

- אקרוסטיכון
- רשות לנשמת
- שיבוץ

תשובות אפשריות

שימו לב! תשובות נוספות, מנומקות ומבוססות על הטקסט, יכולות להתקבל.

בגרות חורף 2021 מועד נבצרים (שאלון 9182)

א. בשיר "שחי לאל" באות לידי ביטוי החוויה הדתית והשקפת העולם של המשורר: המשורר פונה אל נשמתו ומבקש ממנה להשתחוות לאל. הוא מדרבן את נשמתו לפנות לעולם הרוח, לעבוד את האל, ולהימנע מהבלי העולם הזה מתוך תחושה של אימה מפני יום הדין. בסיום השיר הדובר פונה שוב אל נשמתו ומבקש ממנה להלל ולשבח את האל אשר העניק לה חיי טוהר נצחיים. המשורר מנסה לעורר בקהל מאזיניו את תחושת ההתעלות רוחנית השמורה לעבודת האלוהים. על פי תוכן הפיוט, השקפת העולם של המשורר היא כי פסגת שאיפותיו של האדם צריכה להיות לחדול מבזבוז חיי על הבליים, והקדשתם לאמונה שלמה באלוהים, אשר תעניק להם משמעות של קדושה והתעלות רוחנית.

ב. שניים ממאפייני שירת ימי הביניים הבאים לידי ביטוי בשיר:
(1) תפארת הפתיחה והחתימה: הקישוט היסודי של השיר. מדובר בהשקעה מיוחדת בבית הראשון והאחרון של השיר. בפיוט "שחי לאל" מופיעות תפארת הפתיחה ותפארת החתימה:

תפארת הפתיחה: "שחי לאל, חידה החכמה, / ורוצי לעבד אותו באימה"- השיר פותח בפנייה דרמטית של המשורר לנשמתו, בקריאה להזדרז ולצאת לעבוד את האל. החריזה בין הדלת ("החכמה") לסוגר ("באימה") מדגישה את הקשר בין תבונת הנשמה לבין יכולתה לבחור לעבוד את האל מתוך פחד ויראת כבוד.

תפארת החתימה: "קרבי, קרכו תמיד לצורךם / אשר לשמו תהלל כל נשמה!"- השיר מסתיים בהכרזה בה קורא המשורר לנשמתו להקדיש את חייה לברכת האל, ולהצטרף בכך לכל הנשמות המהללות את האל.

אקרוסטיכון: חתימת שמו של המשורר בתוך שירי קודש בשורה אנכית.

חתימה זו נועדה לשירת קודש ולא לחול כי המשורר כתב את השיר לשם שילובו בתפילה וחשוב לו שידעו מי כתב אותו.
בפיוט "שחי לאל" מופיע האקרוסטיכון: "שלמה חזק", זוהי חתימתו של שלמה אבן גבירול בתוך השיר, כאשר הוא מוסיף את המילה "חזק" לשמו. צירוף מילה זאת מתכתבת עם התוכן של השיר, אשר מבקש להזכיר לנפשו כי עליה להיות חזקה ולעבוד את האל. כמו כן, החיזוק מבקש לחזק את דבריו שלו בשיר. ולבסוף, המילה חזק בצירוף שמו, מביעה את חוזק אמונתו באל.

תשובה בגרות חורף 2021

בבתים 3-5 בשיר יש הקבלה (אנלוגיה) בין נפש האדם ובין ה'.
- האל נעלם מהעין- הנשמה נעלמת מהעין.
- האל טהור ונקי- הנשמה טהורה ותמה.
- האל נושא את העולם- הנשמה נושאת את הגוף.
ההקבלה נועדה לשרת את הרעיון כי בשל הדמיון בין נשמת הדובר לאל, עליה להתקרב לאל ולעבוד אותו כאות תודה על שהאל העניק לו נשמה טהורה.
למרות הדמיון בין ה' לנפש קיים ביניהם הבדל מהותי: הנשמה מקיימת רק את הגוף, ה' מקיים עולם ומלואו. הבדל זה מבטא את העובדה שהאדם הוא בר-חלוף וזמני, והעולם הוא נצחי.

בגרות קיץ 2021 (שאלון 9182)

התשתית המקראית בפיוט "שחי לאל":
- "קרבי ברכו" - "לְדוֹד בְּרָכִי נִפְשֵׁי אֶת יְהוָה וְכָל קְרָבֵי אֶת שֵׁם קְדֹשׁוֹ" (תהילים פרק ק"ג, פסוק א').
- "תהלל כל נשמה" - "כָּל הַנְּשָׁמָה תְהַלֵּל יְהוָה הַלְלוּהָ" (תהילים פרק ק"ג, פסוק ו').
- התשתית המקראית מספר תהילים, שמטרתו הלל ושבח לאל, נועדו להעצים את המסר של השיר ואת בקשתו של הדובר מנפשו להלל את ה'.

בגרות קיץ 2021 מועד נבצרים (שאלון 9182)

הדובר בשיר קורא לנשמתו לעשות שינוי. הוא קורא לנשמתו להפסיק ללכת אחר הבלי העולם הזה, ולעבוד את ה' ולהלל. הוא מדרבן את נשמתו לפנות לעולם הרוח, לעבוד את האל, ולהימנע מהבלי העולם הזה מתוך תחושה של אימה מפני יום הדין.

הדובר מבקש מהנשמה להקדיש את כל העולם שלה, ואת כל הזמן שלה - יום ולילה, לעבודת האל. הדובר שואל **שאלה רטורית**, למה לה לנפש לרדוף אחרי דברים ריקים ונטולי תוכן, דברי הבל. עצם המרדף אחר דברים אלו מבטא בזבוז זמן, זמן שהנפש יכולה ואף ראוי לה להקדיש לעבודת האל, כפי שמוצג בחלקו הראשון של בית זה. הדובר יוצר **אנלוגיה** בין הנשמה לאל. באמצעות האנלוגיה הדובר רוצה להדגיש את הרעיון כי בשל הדמיון בין נשמת הדובר לאל, עליה להתקרב לאל ולעבוד אותו כאות תודה על שהאל העניק לו נשמה טהורה.

בגרות חורף מאוחר 2021 (שאלון 9182)

שיבוץ:

חלקים הלקוחים מן המקרא או התלמוד ומשובצים בתוך השיר על מנת לקשט ולהעשיר את לשון השיר ולהעיד על יחסו החיובי של המשורר למקרא. השפה העברית לא הייתה שפת דיבור, והביטויים המקראיים היו מוכרים למרבית הציבור. המקרא נחשב לאדיאל והוא הוסיף לשיר ערך אסתטי ומטען תוכני. הציטוט המקראי הוסיף לשיר משמעות ומטען עמוק במובנים שונים.

התשתית המקראית בפיוט "שחי לאל":

- "קרבי ברכו" - "לְדוֹד בְּרָכִי נִפְשֵׁי אֶת יְהוָה וְכָל קָרְבֵי אֶת שֵׁם קְדֹשׁוֹ" (תהילים פרק ק"ג, פסוק א').

- "תהלל כל נשמה" - "כָּל הַנְּשָׁמָה תְהַלֵּל יְהוָה הַלְלוּהָ" (תהילים פרק ק"ג, פסוק ו').

התשתית המקראית מספר תהילים, שמטרתו הלל ושבח לאל, נועדה להעצים את המסר של השיר ואת בקשתו של הדובר מנפשו להלל את ה'.

תפארת הפתיחה:

זהו קישוט יסודי של השיר מדובר בהשקעה מיוחדת בבית הראשון. הבית הראשון יעביר את המסר של השיר בצורה חזקה ומשמעותית. הוא צריך להיות מושלם בסגנונו וביופיו על מנת לגרות את הקורא להמשיך ולקרוא את השיר, או להקשיב לו כאשר הקריאו אותו בקול.

"שְׁחִי לְאֵל, יְחִידָה הַחֲכָמָה, / וְרוֹצֵי לְעַבֵּד אוֹתוֹ בְּאֵימָה"-השיר פותח בפנייה דרמטית של המשורר לנשמתו, בקריאה להזדרז ולצאת לעבוד את האל. החריזה בין הדלת ("החכמה") לסוגר ("באימה") מדגישה את הקשר בין תבונת הנשמה לבין יכולתה לבחור לעבוד את האל מתוך פחד ויראת כבוד.

רשות לנשמת:

פיוטים שנועדו לשמש כמבוא לתפילת "נשמת כל חי" הנאמרת בתפילת שחרית לשבת ולחג. פיוטים אלו נועדו להלל ולשבח את ה'. הם מתייחסים לבקשות הפרט לקרב את נשמתו אל ה' באמצעות התפילה. בשיר קודש מסוג "רשות לנשמת", המשורר מבקש רשות מן האל או הקהל להתפלל.

"קָרְבֵי, בְּרָכוּ תְמִיד לְצוֹרְכֵם / אֲשֶׁר לְשִׁמּוֹ תְהַלֵּל כָּל נְשָׁמָה!"- השיר מסתיים בהכרזה בה קורא המשורר לנשמתו להקדיש את חייה לברכת האל, ולהצטרף בכך לכל הנשמות המהללות את האל. כינויי האל "צורכם" בשילוב עם אזכור ה"נשמה" מצביע על היות שיר זה מסוג "רשות לנשמת", שנועד להשתלב בתפילת שחרית לשבת ולחג.

צימוד:

מילים זהות בעיצוריהן (אותיות) ובתנועותיהן (ניקוד) אך שונות במשמעותן.

צימוד שלם: בין המילים קיים דמיון צלילי- כאשר באותו בית יש שימוש בשתי מילים שנכתבות או נשמעות באופן זהה אך בעלות משמעות שונה.

"לעולמך פני לילך ויומך, / ולמה תרדפי הבל ולמה?"

"ולמה" ראשון- משמעו: שאלה: מה הסיבה?

"ולמה" שני- משמעו: לא כלום.

תרומת הצימוד בפיוט הוא לצורכי הדגשת העובדה שאין טעם לרדוף אחרי הבלי העולם, הגשמיים הזה כי אין בהם כלום.

בגרות חורף 2002 שאלון 009111

א. השיר הוא שיר קודש מסוג "רשות לנשמת". ניתן לזהות זאת מתוך תפארת החתימה: "קָרְבֵי, בְּרָכוּ תְמִיד לְצוֹרְכֵם / אֲשֶׁר לְשִׁמּוֹ תְהַלֵּל כָּל נְשָׁמָה!"

המשורר מבקש רשות מן האל או הקהל להתפלל. שירים מסוג "רשות לנשמת" נועדו לשמש כמבוא לתפילת "נשמת כל חי" הנאמרת בתפילת שחרית לשבת ולחג.

פיוטים אלה נועדו להלל ולשבח את ה'. הם מתייחסים לבקשות הפרט לקרב את נשמתו אל ה' באמצעות התפילה.

ב. הדובר בפיוט מודה לאל שנתן לו נשמה טהורה. הוא מבקש מנשמתו לעבוד את ה', להשתחוות לפניו ולברכו. עמדת הדובר באה לידי ביטוי באמצעות **ריבוי פעלים**, שנועדו להדגיש את בקשתו מנפשו: "שְׁחִי, וְרוֹצֵי, פְּנִי, קְדָמִי".

הדובר חש צורך להודות לאל, בשל הדמיון בין האל לבין נפשו:

- האל נעלם מהעין- הנשמה נעלמת מהעין.

- האל טהור ונקי- הנשמה טהורה ותמה.

- האל נושא את העולם- הנשמה נושאת את הגוף.

ההקבלות נועדו לדרבן את לעבודת אלוהים.

למרות הדמיון בין ה' לנפש קיים ביניהם הבדל מהותי: הנשמה מקיימת רק את הגוף, ה' מקיים עולם ומלואו. הבדל זה מבטא את העובדה שהאדם הוא בר-חלוף וזמני, והעולם הוא נצחי.

בגרות חורף נבצרים 2022 (שאלון 9182)

סאיפתו של הדובר להתקרב לבוראו באה לידי ביטוי בשיר בפנייתו של הדובר לנפש: "שְׁחִי לְאֵל, יְחִידָה הַחֲכָמָה, / וְרוֹצֵי לְעַבֵּד אוֹתוֹ בְּאֵימָה".

הדובר פותח את פנייתו בבקשה אליה "שחי לאל", כלומר להתקרב אליו באופן פעיל, וכן להשתחוות אליו. הוא מבקש מנשמתו החכמה לרוץ ולמהר לעבוד את האל ולהעריץ אותו ביראת כבוד. הבית נחתם במילה "אימה" אשר יוצרת תחושת פחד, אך ככל הנראה הכוונה לאפקט יראת הכבוד שנוצר אל מול הגודל והעוצמה של האל. הדובר מבקש מנשמתו להקדיש את כל זמנה לעבודת ה'.